

KERUEN

M.O. ÁÝEZOV
ATYNDAGÝ ÁDEBIET
JÁNE ÓNER
INSTITYTYNYŇ

HABARSHYSY

M.O. AUEZOV INSTITUTE
OF LITERATURE AND ART

HERALD

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ
И ИСКУССТВА ИМЕНИ
М.О.АУЭЗОВА

ВЕСТНИК

№3, 76-ТОМ

2022

ISSN 2078-8134

**М.О.ӘУЕЗОВ АТЫНДАҒЫ
ӘДЕБИЕТ ЖӘНЕ ӨНЕР ИНСТИТУТЫ**

КЕРУЕН

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

2005 жылы құрылған

**№3, 76-том
2022**

ISSN 2078-8134

ИНСТИТУТ ЛИТЕРАТУРЫ И ИСКУССТВА
ИМ. М.О.АУЭЗОВА

КЕРУЕН

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

основан в 2005 году

№3, том 76
2022

ISSN 2078-8134

**M.O.AUEZOV INSTITUTE OF
LITERATURE AND ART**

KERUEN

SCIENTIFIC JOURNAL

founded in 2005

№3, 76 vol
2022

Ғылыми журнал

Ғылыми журнал 2005
жылдан бері шығады.

Құрылтайшысы және
баспагері:

М.О. Әуезов атындағы Әдебиет
және өнер институты

Редакция мен баспагер
мекен жайы:

Заңды мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Шевченко к-сі, 28,
050010,

Нақты мекен-жайы: Қазақстан,
Алматы қ. Құрманғазы к-сі, 29,
2-қабат, 050010,

Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.

Электрондық пошта:
keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Жылына 4 рет жарық көреді.

Журнал 2005 жылғы
24 наурызда Қазақстан
Республикасының Мәдениет,
ақпарат және спорт
министрлігі, Ақпарат және
мұрағат комитетінде тіркелген.
Тіркеу куәлігі: 2005 жылғы 24
наурыздағы №5844-Ж.

«КЕРУЕН»

№3, 76-том, 2022

Бас редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Ісләмжанұлы,
филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА
корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институтының бас директоры
(Алматы, Қазақстан)

Бас редактордың орынбасарлары:

Ғылыми редактор:

ҚАЛИЕВА Альмира Қайыртайқызы, фило-
логия ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов
атындағы Әдебиет және өнер институты бас
директорының ғылым жөніндегі орынбасары
(Алматы, Қазақстан)

Жауапты редакторлар:

СҰЛТАН Ертай, PhD, М.О. Әуезов атындағы
Әдебиет және өнер институты бас директорының
орынбасары (Алматы, Қазақстан)

САРСЕНБАЕВА Жансұлу Баденқызы,
магистр, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және
өнер институтының ғылыми қызметкері
(Алматы, Қазақстан)

Научный журнал

Журнал издается с 2005
года.

Учредитель и издатель:

Институт литературы и
искусства
им. М.О. Ауэзова.

Адрес редакции и издателя:

Юридический адрес:
Казахстан, г. Алматы, ул.
Шевченко 28, 050010,
Фактический адрес: Казахстан,
г. Алматы, ул. Курмангазы 29,
2 этаж. 050010,
Тел.: +7 (727) 272-74-11,
+7 (727) 300-32-45.
Email: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Выходит 4 раза в год

**Журнал зарегистрирован
24 марта 2005 года в
Комитете информации
и архивов Министерства
культуры, информации и
спорта**

Республики Казахстан.

**Свидетельство о регистрации:
24 марта 2005 г. №5844-Ж.**

«КЕРУЕН»

№3, том 76, 2022

Главный редактор:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович,
доктор филологических наук, член-корреспон-
дент НАН РК, генеральный директор Института
литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы,
Казахстан)

Заместители главного редактора:

Научный редактор:

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат
филологических наук, заместитель по науке
генерального директора Института литературы
и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Ответственный редакторы:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генераль-
ного директора Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

САРСЕНБАЕВА Жансулу Баденовна, магистр,
научный сотрудник Института литературы и
искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан).

Scientific journal

The journal has been
published
since 2005

Constitutor and publisher:

M.O. Auezov Institute of
Literature and Art

**Address of the editorial and
publishing office:**

28, Shevchenko str., Almaty,
050010, Kazakhstan

Tel.: +7 (727) 272-74-11,

+7 (727) 300-32-45.

E-mail: keruenjournal@mail.ru,
info@litart.kz.

ISSN 2078-8134

Published 4 times a year

**The journal was registered
on March 24, 2005 in the
Committee of Information and
Archives of the Ministry of
Culture, Information and Sports
of the Republic of Kazakhstan.
Registration certificate: March
24, 2005 No. 5844-Zh.**

«KERUEN»

№3, 76 vol, 2022

Editor-in-Chief:

MATYZHANOV Kenzhekhan Islamzhanovich,
Doctor of Philology, Corresponding Member of
the National Academy of Sciences of the Republic
of Kazakhstan, Director General of the Institute of
Literature and Art named after MO Auezov (Almaty,
Kazakhstan)

Deputy Editors-in-Chiefs:

Scientific editor:

KALIEVA Almira Kairtayevna, Candidate of
Philological Sciences, Deputy Director General for
Science of the M.O. Auezov Institute of Literature and
Art (Almaty, Kazakhstan)

Responsible Editors:

SULTAN Yertay, PhD, Deputy Director General
of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art
(Almaty, Kazakhstan)

SARSEN BAYEVA Zhansulu Badenovna, Master's
degree, researcher at the M.O. Auezov Institute of
Literature and Art (Almaty, Kazakhstan).

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА:

БАС РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Исламжанұлы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

БАС РЕДАКТОРДЫҢ ОРЫНБАСАРЫ:

СҰЛТАН Ермай, PhD, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫНЫҢ МҮШЕЛЕРІ:

ОМАРОВ Бауыржан Жұмаханұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Қазақстан Республикасы Президентінің кеңесшісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Мүслімқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, Ахмет Байұрсынұлы атындағы Тіл білімі институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Өмірбекқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА корреспондент-мүшесі, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ филология факультетінің деканы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серік Нығметоллаұлы, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университеті (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМІРБОЛАТ Алуа Берікбайқызы, филология ғылымдарының докторы, профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының меңгерушісі (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НҰРҒАЛИ Қадша Рүстембековна, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық университетінің орыс филологиясы кафедрасы меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гүлжахан Жұмабердіқызы, филология ғылымдарының докторы, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

ҚАЛИЕВА Алмира Қайыртайқызы, филология ғылымдарының кандидаты, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институты бас директорының ғылым жөніндегі орынбасары (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)

Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

ҚЫДЫР Тәрілі Еділбайұы, филология ғылымдарының кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШӘРІПОВА Диляра Сафарғалиқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Ақлима Қайырденқызы, өнертану кандидаты, доцент, Құрманғазы атындағы Қазақ ұлттық консерваториясы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

ҚАЗТУҒАНОВА Айнұр Жасанбергенқызы, өнертану кандидаты, доцент, М.О. Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының жетекші ғылыми қызметкері (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТҰРМАҒАМБЕТОВА Бақыт, өнертану кандидаты, Х. Досмұхамедов атындағы Атырау университетінің доценті (Атырау, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖҮНДІБАЕВА Арай Қанатияқызы, PhD, қауымдастырылған профессор, Ы.Алтынсарин атындағы Ұлттық Білім Академиясының Қазақ тілі, Қазақ әдебиеті, Қазақстан тарихы зертханасының меңгерушісі (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гүлназ Рахымқызы, PhD, қазақ әдебиеті және әдебиет теориясы кафедрасының оқытушысы (Алматы, Қазақстан)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

ХАЛЫҚАРАЛЫҚ РЕДАКЦИЯЛЫҚ КЕҢЕС:
БАГНО Всеволод Евгеньевич, филология ғылымдарының докторы, профессор, Ресей Ғылым академиясының корреспондент-мүшесі (Санкт-Петербург, Ресей)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДІРБАЙ Гүлнар Турабекқызы, тарих ғылымдарының докторы, Колумбия университетінің профессоры (Нью-Йорк, АҚШ)
Профиль сілтемесі: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

СНАМОРРО Antonio Chicharro, ғылым докторы, философия және қолжазба факультетінің профессоры (Гранада, Испания) H = 2

КРАСОВСКАЯ Аксиния, филология ғылымдарының докторы, профессор, Бухарест Университеті (Бухарест, Румыния) H = 1

НИКОЛАС Мари, филология ғылымдарының докторы, профессор, Лихай Университеті (Пенсильвания, АҚШ) H = 1

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:

МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович, доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)
Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА:

СУЛТАН Ертай, PhD, заместитель генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ОМАРОВ Бауыржан Жумаханович, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, советник Президента Республики Казахстан (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

БАЗАРБАЕВА Зейнеп Муслимовна, доктор филологических наук, профессор, академик НАН РК, главный научный сотрудник Института языкознания имени Ахмета Байтурсынова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ЖОЛДАСБЕКОВА Баян Омурбековна, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент НАН РК, декан филологического факультета КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

НЕГИМОВ Серик Ныгметоллаевич, доктор филологических наук, профессор кафедры казахской литературы Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=search&authorlookup>

ТЕМИРБОЛАТ Алуа Берикбаевна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой казахской литературы и теории литературы КазНУ им. Аль-Фараби (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

НУРГАЛИ Кадиша Рустембековна, доктор филологических наук, профессор, заведующая кафедрой русской филологии Евразийского Национального университета им. Л.Н. Гумилева (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ОРДА Гульжанхан Жумабердыевна, доктор филологических наук, доцент, главный научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

КАЛИЕВА Альмира Кайыртаевна, кандидат филологических наук, заместитель по науке генерального директора Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

АНАНЬЕВА Светлана Викторовна, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=search&authorlookup>

КЫДЫР Торали Едилбай, кандидат филологических наук, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

ШАРИПОВА Дилара Сафаргалиевна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

ОМАРОВА Акlima Каурденовна, кандидат искусствоведения, доцент Казахской национальной консерватории имени Курмангазы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

КАЗТУГАНОВА Айнур Жасанбергеневна, кандидат искусствоведения, доцент, ведущий научный сотрудник Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

ТУРМАГАМБЕТОВА Бахыт Жолдыбаевна, кандидат искусствоведения, музыковед, доцент кафедры музыки и искусства Атырау Университет им. Х.Досмухамедова (Атырау, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ЖУНДИБАЕВА Арай Канатиевна, PhD, ассоциированный профессор, заведующий лабораторией казахского языка, казахской литературы, истории Казахстана Национальной академии образования имени И. Алтынсарина (Нур-Султан, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

ДАУТОВА Гульназ Рахимовна, PhD, преподаватель кафедры казахской литературы и теории литературы (Алматы, Казахстан)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ:

БАГНО Всеволод Евгеньевич, доктор филологических наук, профессор, член-корреспондент Российской академии наук (Санкт-Петербург, Россия)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

КЕНДИРБАЙ Гульнар Турабековна, доктор исторических наук, профессор Колумбийского университета (Нью-Йорк, США)

Ссылка на профиль: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

SHAMORRO Antonio Chicharro, доктор наук, профессор

Гранадского университета, заведующий факультета философии и рукописи (Гранада, Испания) N = 2

КРАСОВСКАЯ Аксинья, доктор филологических наук, профессор, Бухарестский университет (Бухарест, Румыния) N = 1

НИКОЛАС Мари, доктор филологических наук, профессор, Университет Лихай (Пенсильвания, США) N = 1

EDITORIAL BOARD

EDITOR-IN-CHIEF:

MATYZZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich, Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General director of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216628445>

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

SULTAN Yertay, Ph.D., Vice-general director of M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216705450>

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD:

OMAROV Bauyrzhan Zhumakhanovich, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, President's advisor of the Republic of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216859605>

BAZARBAYEVA Zeynep Muslimovna, Doctor of Philology, Professor, Academician of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Chief Researcher of the Akhmet Baitursynov Institute of Linguistics (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56195378100>

ZHOLDASBEKOVA Bayan Omirbekovna, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, Dean of the Philological Faculty of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203201994>

NEGIMOV Serik Nygmetollayevich, Doctor of Philology, Professor of the Department of Kazakh Literature of L.Gumilev Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=NEGIMOV&st2=Serik&origin=searchauthorlookup>

TEMIRBOLAT Alua Berikbayevna, Doctor of Philology, Professor, Head of the Department of Kazakh Literature and Literary Theory of Al-Farabi Kazakh National University (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56148996000>

NURGALI Kadisha Rustembekovna, Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Department of Russian Philology L.N. Gumilyov Eurasian National University (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55915843100>

ORDA Gulzhakhan Zhumaberdievna, Doctor of Philology, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192676955>

KALIYEVA Almira Kairtayevna, Candidate of Philological Sciences, Deputy Director General for Science of the M.O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57213160949>

ANANYEVA Svetlana Viktorovna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Leading Researcher of the M.O.Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/results/authorNamesList.uri?st1=ANANYEVA&st2=Svetlana&origin=searchauthorlookup>

KYDYR Torali Edilbay, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Chief Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216896393>

SHARIPOVA Dilyara Safargaliyeva, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher at the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192097133>

OMAROVA Aklima Kairdenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Kurmangazy Kazakh National Conservatory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210747041>

KAZTUGANOVA Ainur Zhasanbergenovna, Candidate of Art History, Associate Professor, Leading Researcher of the M. O. Aueзов Institute of Literature and Art (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57210749637>

TURMAGAMBETOVA Bakhyt Zholdybayevna, Candidate of Art History, Senior lecturer at the Department of Music and Art of H.Dosmukhamedov Atyrau University (Atyrau, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57212550200>

ZHUNDIBAYEVA Arai Kanapiyevna, PhD, Associate Professor, Head of the Laboratory of the Kazakh language, Kazakh Literature, History of Kazakhstan of the I. Altynsarin National Academy of Education (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55912694100>

DAUTOVA Gulnaz Rakhimovna, PhD, Lecturer, Department of Kazakh Literature and Literary Theory (Almaty, Kazakhstan)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57192094749>

INTERNATIONAL EDITORIAL COUNCIL:

BAGNO Vsevolod, Doctor of Philology, Professor, Corresponding Member of the Russian Academy of Sciences (Saint Petersburg, Russia)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=55788979100>

KENDIRBAY Gulnar Turabekovna, Doctor of Historical Sciences, Professor of Columbia University (New York, USA)
Profile link: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=25226509300>

CHAMORRO Antonio Chicharro, Doctor of Sciences, Professor of Granada University, Head of the Faculty of Philosophy and Manuscript (Granada, Spain)
H = 2

KRASOVSKAYA Aksinia, Doctor of Philology, Professor, Bucharest University (Bucharest, Romania)
H = 1

NIKOLAS Mary, Doctor of Philology, Professor, Lehigh University (Pennsylvania, USA)
H = 1

МАЗМҰНЫ

Бас редактордың алғы сөзі.....14

Әдебиеттану

<i>Даутұлы Т., Матыжанов К.С.</i> Жаңылтпаштардың құрылымындағы ұйқастың рөлі.....	17
<i>Мәдібаева Қ.Қ.</i> Ахмет Байтұрсынұлының әдебиеттану терминдерін қалыптау ұстанымы.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтикалық категория.....	37
<i>Әуесбаева П.Т.</i> Ауызша әңгімелердің тақырыптық-идеялық және поэтикалық сипаты.....	48
<i>Нұрдәулетова Б.И., Нұржан А.С.</i> Жерлеу орындарындағы суреттердің сакралды семантикасы (Маңғыстау аймағы мысалында).....	61
<i>Бейсенұлы Ж., Шаймерденова Қ.Қ., Мамаева Г.Б.</i> Мағжан мен Чолпан шығармашылығындағы ортақ сарындар.....	77
<i>Тұяқбаев Ғ.Ә., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Мұстафа Шоқайдың эпистолярлық мұрасы.....	91
<i>Джумағалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> В. Михайловтың «Аспан мен жер арасындағы бір өзі...» роман-эссесі рецептивтік эстетика мән-мәтінінде.....	101
<i>Жанбершиева Ұ.Н., Оралова Г.С.</i> Сыр бойында туған аңыздардың ұлттық сананы жаңғыртудағы маңызы.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Оздемир Н.</i> Балалар ойындарының тұлғалық даму үдерісіндегі әсері және ерекшеліктері.....	120
<i>Аубакирова Қ.Қ., Камешева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Мәмлүктер кезіндегі әдеби ескерткіштер және «Иршәдул-мулук уәс-салатин» ескерткіші (XIII-XV ғ.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Балаларға арналған шығармаларда шындықты бейнелеу (Б. Әділ шығармаларының негізінде).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Ескен Елубаев поэзиясындағы ұлттық құндылықтар жүйесінің көркемдік ерекшеліктері.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Қазіргі қазақ поэзиясындағы психологизм.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Таласбек Әсемқұловтың «Талтүс» романындағы фольклоризм.....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> Қазақ әдебиетіндегі эпистолярлық жанрдың тарихы.....	183
<i>Сағатова Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Қазақ мақал-мәтелдеріндегі «ар – ұждан» концептісі.....	194
<i>Сұлтанғалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Әдеби шығармадағы кездейсоқ оқиғалар әлеміндегі кейіпкерлердің алеаторика мен хэппенинг ерекшеліктеріне сай бейнеленуі.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Қыргызбаева А.Д.</i> Қазіргі қазақ әңгімелеріндегі сакральдылық ұғым-түсініктердің көркемдік қызметі.....	216

Мәдениеттану

<i>Жұмаш А.Ы., Әбенова Ә.Е., Күлетова Ұ.А.</i> Сахна тілін оқыту әдістерінің ерекшеліктері.....	232
<i>Шарипова Д.С., Ақсақалова Ж.А.</i> Заманауи Қазақстан кескіндемесіндегі тарихи тақырыптың жаңғыруы.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Заманауи қазақ театр өнеріндегі рухани жаңғырудың көрінісі.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> ХХІ ғасырдағы классикалық қойылымдардың сахна тіліндегі жаңашылдығы.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> «Құлагер» қойылымындағы актерлердің шеберлік тәсілі және кейіпкер сомдаудың стилі.....	272
<i>Кенджақұлова А. Б., Әлжанов Ғ.М.</i> Қазіргі қазақ станокты графикасындағы фольклорлық мотивтер.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Билингвизм трансмәдени коммуникация құбылысы ретінде.....	304

СОДЕРЖАНИЕ

Обращение главного редактора.....15

ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

<i>Даутулы Т., Матыжанов К.С.</i> Роль рифм в структуре скороговорок.....	17
<i>Мадипбаева К.К.</i> Принцип Ахмета Байтурсынова образования литературных терминов.....	26
<i>Кажытай Б.К., Оразбек М.С.</i> Оксюморон – поэтическая категория.....	37
<i>Ауесбаева П.Т.</i> Идеино-тематический и поэтический характер устных рассказов.....	48
<i>Нурдаuletova Б.И., Нуржан А.С.</i> Сакральная семантика изображений в захоронениях (на примере Мангистауской области).....	61
<i>Бейсеулы Ж., Шаймерденова К.К., Мамаева Г.Б.</i> Общие направления в творчестве Магжана и Чолпана.....	77
<i>Тыякбаев Г.А., Тайман С.Т., Уразова А.К.</i> Эпистолярное наследие Мустафы Шокая.....	91
<i>Джумагалиева У.З., Демченко Л.Н., Ананьева С.В.</i> Роман-эссе В. Михайлова «Один меж небом и землей...» в контексте рецептивной эстетики.....	101
<i>Жанбердиева У.Н., Оралова Г.С.</i> Роль мифов рожденных на берегу Сыра в возрождении национального сознания.....	111
<i>Ислямбекова А.К., Ozdemir H.</i> Влияние и особенности детских игр в процессе личностного развития детей.....	120
<i>Аубакирова К.К., Камишева Г.А., Мустафаева А.А.</i> Литературные памятники мамлюкского периода и письменный памятник «Иршадудль-мулук уас-салатин» (XIII-XV вв.).....	128
<i>Хуатбекұлы Е.</i> Изображение действительности в произведениях для детей (По произведениям Б. Адила).....	137
<i>Худайбергенов Н.Д.</i> Художественные особенности системы национальных ценностей в поэзии Ескена Елубаева.....	149
<i>Баязитов Б.Б.</i> Психологизм в современной казахской поэзии.....	161
<i>Набиолла Н.</i> Фольклоризм в романе Таласбека Асемкулова «Талтус».....	173
<i>Калижарова Ж.Т.</i> История эпистолярного жанра в казахской литературе.....	183
<i>Сагатов Ш.Б., Юнисов Е.А.</i> Концепт «совесть» в казахских пословицах.....	194
<i>Султангалиева Р.Б., Харисова Ж.Ж.</i> Отражение персонажей в мире случайных событий в литературном произведении в соответствии с особенностями алеаторики и хэппенинг.....	205
<i>Карбозов Е.К., Шегебаев А.М., Киргизбаева А.Д.</i> Художественная функция концептов сакральности в современных казахских рассказах.....	216

КУЛЬТУРОЛОГИЯ

<i>Жумаши А.Ы., Абенoва А.Е., Кулетова У.А.</i> Особенности методики обучения сценической речи.....	232
<i>Шаринова Д.С., Аксакалова Ж.А.</i> Модернизация исторической темы в живописи современного Казахстана.....	241
<i>Исламбаева З.У., Ташимова М.М.</i> Отражение духовной модернизации современного казахского театрального искусства.....	249
<i>Еркебай А.С.</i> Новизна сценической речи в классических постановках XXI века.....	262
<i>Алимкулова Ж.К., Кубеков Т.Н.</i> Способ работы актеров в постановке «Кулагер» и стиль исполнения персонажа.....	272
<i>Кенжакулова А.Б., Альжанов Г.М.</i> Фольклорные мотивы в современной казахской станковой графике.....	285
<i>Әден Ж.Ш., Сансызбаева С.К.</i> Двужычие как феномен транскультурной коммуникации.....	304

CONTENT

Editor-in-chief's address.....16

LITERARY STUDIES

Dautuly T., Matyzhanov K.S. The role of rhymes in the structure of tongue twisters.....17

Madibayeva K.K. Akhmet Baitursynov's principle of formation of literary terms.....26

Kazhytay B.K., Orazbek M.S. Oxymoron – poetic category.....37

Auyesbayeva P.T. Thematic-ideological and poetic character of oral narratives.....48

Nurdauletova B.I., Nurzhan A.S. Sacred semantics of images in burial places
(on the example of Mangystau region).....61

Beisenuly Zh., Shaimerdenova K.K., Mamayeva G.B. Common trends in creative activities
of Magzhana and Cholpon.....77

Tuyakbayev G.A., Taiman S.T., Urazova A.K. Epistolary legacy of Mustafa Shokay.....91

Dzhumagalieva U.S., Demchenko L.N., Ananyeva S.V. Roman-essay by V. Mikhailov «One between
heaven and earth ...» in the context of receptive aesthetics.....101

Zhanbershiyeva U.N., Oralova G.S. The significance of the Syr land legends in modernizing the
national consciousness.....111

Islyambekova A.K., Ozdemir N. Influence and features of children's games in the process
of personal development of children.....120

Aubakirova K.K., Kamisheva G.A., Mustafayeva A.A. Literary monuments in the Mamluk
period and the manuscript "Irshadul-muluk uas-salatin" (13-15th centuries).....128

Khuatbekuly Y. Representation of reality in works for children (Based on the works of B. Adil).....137

Khudaibergenov N.D. Artistic features of the system of national values in the poetry of Yesken Yelubaev...149

Bayazitov B.B. Psychologism in modern kazakh poetry.....161

Nabiolla N. Folklorism in Talasbek Asemkulov's novel «Taltus».....173

Kalzhharova Zh.T. The history of the epistolary genre in Kazakh literature.....183

Sagatova Sh.B., Yunissov Y.A. The meaning of the «conscience» concept in Kazakh proverbs.....194

Sultangaliyeva R.B., Kharisova Zh.Zh. Reflection of characters in the world of random events
in a literary work according to the features of aleatorics and happening.....205

Karbozov Y.K., Shegebayev A.M., Kyrgyzbayeva A.D. The artistic function of the concepts
of sacredness in modern Kazakh stories.....216

CULTURAL STUDIES

Zhumash A.I., Abenova A.E., Kuletova U.A. Features of the medical science of scenic speech training....232

Sharipova D.S., Axakalova Zh.A. Modernization of the historical theme in the painting
of modern Kazakhstan.....241

Islambayeva Z.U., Tauumova M.M. A reflection of the spiritual modernization of the modern Kazakh
theatrical art.....249

Yerkebay A. Novelty of stage language in classical plays of XXI century.....262

Alimkulova Zh.K., Kubekov T.N. The way the actors work in the production of "Kulager"
and the style of performance of the character.....272

Kenjakulova A.B., Alzhanov G.M. Folklore motifs in modern Kazakh easel graphics.....285

Aden Zh.Sh., Sansyzybayeva S.K. Bilingualism as a phenomenon of transcultural communication.....304

Құрметті оқырмандар, әріптестер, достар!

Сіз «Керуен» ғылыми журналының кезекті санын ашып отырсыз.

Журнал мақалалары CrossRef дерекқорында тіркеледі және әр автордың мақаласына DOI - электронды құжаттарға сілтеме жасау үшін пайдаланылатын цифрлық объект идентификаторы беріледі. Журнал «Ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығы» акционерлік қоғамның (NCSTE) Қазақстандық дәйексөздер базасында (KazBC) индекстеледі. Алдағы уақыттарда авторларды Web of Science және Scopus халықаралық дәйексөздер базасына енгізілген басылымдарда қабылданған стандарттарға сәйкес жарияланымдар дайындауға бағдарлай бастаймыз. Бұған дейін аннотация мен кілт сөздердің көлеміне қойылатын талаптар реттелген.

Журналдың редакциялық алқасына қазақстандық және шетелдік жетекші ғалымдар кіреді. Журнал авторлардың жарияланымдарының ақпараттық ашықтығы мен қолжетімділігі саясатын ұстанады; мақалалар журналдың веб-сайтында үш тілде толық мәтінді қол жетімділікпен орналастырылған.

Журналдың мақсаты- гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа жетістіктердің нәтижесі бойынша ақпарат беру.

Журналдың міндеттері:

Бұрын жарияланбаған және басқа журналда жариялау үшін ұсынылмаған түпнұсқа жоғары сапалы ғылыми мақалаларды қабылдау.

Авторлық құқыққа қатысты Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарына және жариялау этикасы бойынша әлемдік тәжірибеде жалпы қабылданған ережелерге сүйену.

Келесі гуманитарлық ғылымдар саласындағы жаңа зерттеулерді қамту:

1. Әдебиеттану
2. Мәдениеттану

Құрметпен, «Керуен» журналының бас редакторы, филология ғылымдарының докторы, ҚР ҰҒА корреспондент мүшесі, М.О.Әуезов атындағы Әдебиет және өнер институтының бас директоры (Алматы, Қазақстан) МАТЫДЖАНОВ Кенжесхан Ісләмжанұлы

Уважаемые читатели, коллеги, единомышленники, друзья!

Перед вами очередной номер научного журнала «**Керуен**».

Статьи журнала регистрируются в БД CrossRef и к каждой авторской статье обязательно присваивается DOI – цифровой идентификатор объекта, который используется для обеспечения цитирования, ссылки и выхода на электронные документы. Журнал индексируется Казахстанской базой цитирования (КазБЦ) АО «Национальный центр государственной научно-технической экспертизы» (НЦГНТЭ). Постепенно мы начинаем ориентировать авторов на подготовку публикаций по стандартам, принятым в изданиях, входящих в международные базы цитирований Web of Science и Scopus. Ранее уже были скорректированы требования к объему аннотации и ключевым словам.

В составе редакционной коллегии журнала представлены ведущие казахстанские и зарубежные ученые. Журнал следует политике информационной открытости и доступности публикаций авторов, статьи размещаются на сайте журнала на трех языках в полнотекстовом доступе.

Целью журнала является распространение научной информации и привлечение новых авторов. Журнал инициирует дискуссии по результатам новых достижений в области гуманитарных наук.

Задачи журнала:

Принимать оригинальные высококачественные научные статьи, ранее не опубликованные и не представленные для публикации в другом журнале.

Опирается на требования законодательства Республики Казахстан в отношении авторского права и общепринятые в мировой практике положения по публикационной этике.

Ориентироваться на охват публикаций по следующим специальностям в области гуманитарных наук.

1. Литературоведение
2. Культурология

С уважением и надеждой на сотрудничество, главный редактор «Керуен», доктор филологических наук, член-корреспондент НАН РК, генеральный директор Института литературы и искусства им. М.О. Ауэзова МАТЫЖАНОВ Кенжехан Слямжанович.

Dear readers, colleagues, associates, friends!

Here is the next issue of the scientific journal "Keruen".

Journal articles are registered in the CrossRef database and a DOI is necessarily assigned to each author's article - a digital object identifier that is used to provide citation, reference and output to electronic documents. The journal is indexed by the Kazakhstan Citation Database (KazCD) of the National Center for State Scientific and Technical Expertise JSC (NCSTE). Gradually, we begin to orient the authors to the preparation of publications according to the standards adopted in the editions included in the international citation databases Web of Science and Scopus. Previously, the requirements for the volume of the annotation and keywords have already been adjusted.

The editorial board of the journal includes leading Kazakhstani and foreign scientists. The journal follows the policy of information openness and accessibility of authors' publications; articles are posted on the journal's website in three languages in full-text access.

The purpose of the journal is to disseminate scientific information and attract new authors. The journal initiates discussions on the outcome of new advances in the humanities.

The tasks of the journal:

Accept original high quality scientific articles that have not been previously published or submitted for publication in another journal.

Rely on the requirements of the legislation of the Republic of Kazakhstan in relation to copyright and generally accepted in world practice provisions on publication ethics.

Focus on the coverage of publications in the following specialties: humanitarian sciences

1. Literary studies
2. Cultural studies

With respect and hope for cooperation, Editor-in-chief of "Keruen", Doctor of Philology, Corresponding Member of the National Academy of Sciences of the Republic of Kazakhstan, General Director of the M.O. Auezov Institute of Literature and Art MATYZHANOV Kenzhekhan Slyamzhanovich.

Бейсенұлы Ж.¹, Шаймерденова К.Қ.², Мамаева Г.Б.³.

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті

Нұр-Сұлтан, Қазақстан

E-mail: zhakupbeisenuly@gmail.com, kulash.sh07@gmail.com, gulnar.mamaeva@mail.ru

ORCID: 0000-0003-4999-2090, 0000-0002-6583-9726, 0000-0003-3405-6718

МАҒЖАН МЕН ЧОЛПАН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ОРТАҚ САРЫНДАР

Аңдатпа. Түркі халықтарының өзара интеграцияға ұмтылу тенденциялары рухани саламызда зор өзгерістердің белең алуына мұрындық болуда. Қазіргі заманның осындай жаңа, соны лебі есіп тұрған жағдайда қазақ әдебиетінің басқа әдебиеттермен байланыстарының ішінде көрші әрі туыс өзбек әдебиетімен байланысының орны ерекше екені айқын. Бір тамырдан бастау алатын қазақ және өзбек әдеби байланыстары туралы арнайы зерттеуді қолға алу қажет. Қазақ және өзбек халықтарының ортақ әдеби мұраларын салыстырмалы түрде қарастыруда, ұқсас сөз өнерінің генезисі мен типологиясын зерттеуде әлі де бажайлап қарастыратын мәселелер аз емес.

Бұл тақырыптың өзектілігі – ұлттық әдебиеттің тарихы үшін үлкен маңызы бар Орта Азияның аймақтық әдеби байланыстарының әлі күнге дейін эпизодтық сипатта көрініп келе жатқандығынан да байқалады. Зерттеуде өзбек классикалық әдебиетінің әсерімен жазылған қазақ әдебиетіндегі туындылардың, қазақ жәдитшілдігінің ықпалымен ортақ тақырыптары туған өзбек әдебиетіндегі шығармалардың салыстырмалы түрдегі және өзіндік ерекшелігі туралы мәселелер, екі әдебиет арасында жасалған өзара көркем аударма, акын-жазушылардың арасындағы достық қарым-қатынастар қарастырылады. XIX ғасырдың соңы мен XX ғасырдың басы қазақ және өзбек әдеби байланысының кемелденген кезеңі болды. Мақалада қазақ және өзбек әдеби байланысының мысалы ретінде Мағжан мен Чолпан шығармашылығындағы ортақ сарындар қарастырылады.

Кілт сөздер: қазақ әдебиеті, өзбек әдебиеті, әдеби байланыс, отаршылдыққа қарсы әдебиет, түркішілдік.

Кіріспе. Түрікшілдік түрлі кезеңде әртүрлі жағдайға қатысты түрліше танылды, мұнан оның әрқырылығы байқалды. Түрікшілдіктің саяси, мәдени және әдеби қырлары бар. Сондықтан бұл құбылысты тек біржақты қарастыру оның болмысын толық ашып бере алмайды. Түрікшілдік түркілер тарих сахнасында пайда болғалы бар және заманға сай жаңарып жалғасып келеді. «Түрікшілдік», «тұраншылдық», «түркі бірлігі», «Тұтас Түркістан» идеялары – бір-біріне қайшы келмейтін мақсат-мүдделер. Түрікшілдік – түркі тілдес халықтың рухын көтеріп, қайратын жанып, бірлікке шақыратын ағым. Қазақ және өзбек әдеби байланысында түрікшілдігімен ерекшеленетін Мағжан мен Чолпанның шығармашылығындағы ортақ сарындар арнайы зерттеуді қажет етеді.

Қазақ және өзбек әдебиетінде салыстырмалы зерттеулер XX ғасырдың ортасынан бастап қарастырылып келеді. Көрнекті жазушылар мен ғалымдар Садриддин Айни мен Мұхтар Әуезов осы елдердегі салыстырмалы саланың негізін қалады. Әдеби байланыстар мен аударма саласы бойынша Ш.Қ. Сәтбаеваның, М.Х. Маданованың, Б. Мамыраевтың, Ә. Тарақтың, Қ. Алпысбаевтың, Ә. Сатыбалдиевтің, С. Талжановтың,

Қ. Нұрмахановтың, Г.Қ. Қазыбектің зерттеулерін атауға болады. Туыс халықтардың өзара байланысы Б. Ысқақовтың, А. Мусиновтың, Т. Сұлтановтың, Р. Бердібайдың, Д. Қамзабекұлы, С. Тойшыбаева, О. Жолдыбай, С. Сүтжанов, А.А. Жалмырзалардың зерттеулеріне арқау болды.

Қазақ және өзбек халықтарының түрікшілдік сарынымен ерекшеленетін ақындарының әдеби байланыстарының өзара ықпалдастығы зерттеліп, олардың арасындағы әдеби байланыстардың тарихи даму принциптеріне сәйкес орын алғаны айқындалды. Қазақ және өзбек әдеби байланысының мысалы ретінде Мағжан мен Чолпан шығармашылығындағы ортақ сарындардың тарихи негіздерін және олардың даму ерекшеліктері анықталды. Екі туыс әдебиет арасындағы өзара ықпалдастық нәтижелерін, жаңа сарындағы, жаңа деңгейдегі даму ерекшеліктерін бұған дейінгі зерттеулермен тығыз байланыста қарастыру – негізгі міндеттердің бірі.

Материалдар мен әдістер. Мақалада қазіргі әдебиеттану ғылымында қалыптасқан негізгі принциптер мен ғылыми әдіс-тәсілдер пайдаланылды, тарихи-салыстырмалы, мәдени-тарихи, әлеуметтік, мәтіндік талдау, салыстыру, баяндау, жинақтау және типологиялық әдістер қолданылды.

Зерттеу нәтижесі. ХХ ғасыр басында Патшалық Ресей Түркістанды толық отарына айналдырды. Ресей империясының бодандығы елді рухани, саяси, экономикалық тәуелсіздігінен айыру үшін отаршылдықтың түрлі әдіс-тәсілдерін қолданды. Түркістан халқы осындай аласапыран кезде бірігу қажеттілігін ұқты. Азаттыққа ұмтылған қазақ және өзбек зиялыларын түрікшілдік тақырыбы біріктірді. Қазақ және өзбек әдебиетінің ортақ тақырыптары мен ұқсас әдеби бағыттары азатшыл немесе отаршылдыққа қарсы кезеңде айқын көрінді. Әсіресе, «Тұтас Түркістан» идеясы тағдырлас екі ұлттың сөз өнерінде отаршылдыққа қарсы шығармалардың тууына ықпал етті. Осылайша түркі халықтары әдебиетінің тарихында әдеби байланыстардың әсерінен Түркістан әдебиеті деген әдеби-рухани кеңістік пайда болды. Әдебиеттегі түрікшілдік ағымы түркі тілдес ақын-жазушыларды біріктіріп, олардың жаһаттастығын қалыптастырды. Түркі әлемінің қоғамтану және гуманитарлық ғылым саласы мамандарының басты міндетінің бірі – әлемнің барлық түркі тілдес халықтарының тарихын, мәдениеті мен әдебиетін зерттеу. Олардың тарихи-мәдени өзара байланыстарын және қазіргі кезеңдегі өзара ықпалдастығын ашу өте маңызды. Қазақстанның туыс түркі елдерімен тарихи-мәдени байланыстарын зерттеу – Қазақстанның қоғамдық-гуманитарлық ғылымының өзекті мәселелерінің бірі. «Еріксіз ер түрікті еске аларсың, Көкке асқан Хантәңіріге қарай-қарай» деген жолдармен түркінің бейнесін жасаған Мағжан ақынның түрікшілдік ағымындағы орны бөлек. Мағжан ақын түркінің тарихи тұлғаларын мақтаныш етіп, олардың жауынгерлігін, даналығын жырлап, сол арқылы түркі дүниесі бірлігін көрсетуге тырысты. Мұндай талпыныстар түркі халықтары әдебиетінде «идеал түркі» әдеби бейнесін қалыптастырды. Түрікшілдік ағымындағы ақын-жазушылардың түркіге адамилықтың жоғары сипаттарын телуі қазақ және өзбек әдебиетінде «түркі» атты бас кейіпкердің пайда болуына ықпал етті. Сондықтан да қазақ және өзбек ақын-жазушылары әрбір азаматты осы идеал кейіпкерге қарап бой түзеуге шақырды. Бұл бірекі ақынның ғана шығармаларымен шектелген жоқ. Түрікшілдік жаһаттастығындағы

ақын-жазушылардың шығармаларына тарихи тұлғаларды арқау етуі ортақ әдеби үрдіске айналды.

«Әрбір әдеби туынды тарихи-әлеуметтік жағдайға сай туып, сол кездің шындығымен танылады. Сондықтан отарланған ұлт әдебиетінде «азаттыққа ұмтылу» басты тақырыпқа айналады. Осындай күрделі әдеби-тарихи үдеріс түрікшілдік ағымын тудырды. Түрікшілдік – түркі халықтарын бірлікке, өзара байланыстарын нығайтуға үндейтін қоғамдық-саяси ағым болып қалыптасты (Қазақстан. Ұлттық энциклопедия, 1998: 8).

Талқылануы. Тағдырлас қазақ және өзбек әдебиетіндегі түрікшілдік ағымы түркі идеалын насихаттау арқылы дамыды. Бұл ағымның нақты мысалы ретінде қазақтың Мағжан ақыны мен өзбектің Чолпан шайырының ғұмыры және шығармашылығын салыстыра қарастырамыз. Мағжан Жұмабаев пен Чолпан деген атпен танымал болған Абдұлхамид Сүлейманидің өмір сүрген кезеңдері, ойлары, сезімдері, әдеби тақырыптары, жалпы ғұмыр-тарихы мен тағдыры ұқсас болып келеді. Екеуі де алдымен ана тілінде оқыды. Араб және парсы тілдері арқылы дәстүрлі ислам мәдениеті мен әдебиетін меңгерген Мағжан мен Чолпан тәлім жолының кейінгі кезеңдерінде орыс-түзем мектептерінде оқып, орыс тілін үйренді және осылайша орыс және батыс әдебиеттерімен жақын танысты. Екеуі де жәдитшілдердің тәрбиесін көріп жетілді. Деректер Чолпанның А. Авлони ашқан жәдиттік мектепте тәлім алғанын растайды (Чулпон, 1991: 6). Олар классикалық әдебиеттен сусындап, жәдитшіл және батыстық авторларды оқыды. М. Әуезов (1929) Мағжанның жаңашылдығы мен жазу қабілетіне қатысты: «Қазақ жазушыларынан, әрине, Абайды сүйемін. Менің бала күнімнен ішкен асым, алған нәрімнің барлығы да Абайда... Бұдан соң Мағжанды сүйемін. Еуропалығын, жарқырағын, әшекейін сүйемін... сондықтан бүгінгі күннің бар жазушыларының ішінен келешекке бой ұрып, артқы күнге анық қалуға жарайтын сөз – Мағжанның сөзі. Одан басқамыздан бәріміздікі күмәнді, өте сенімсіз деп білемін» – деп, ақынның заманынан асып туғанын айтып, поэзиясының тек алға бастайтындығын жоғары бағалады (Әуезов, 1989).

Қазақ жұртына Чолпан есімі жақсы таныс емес. «Чолпан», «Қаландар», «Мырзақаландар», «Андижандық» псевдонимдерімен белгілі болған А. Сүлейманидің әдебиетте қолданған есімі – Чолпан (Шолпан). Чолпанның әкесі Сүлейменкүл Молда Мухаммад Юнусұлы «Расво» лақап атымен өлең-ғазалдар жазған. Сүлейменкүл молда баласы Абдұлхамидтің Фирдауси, Хафиз, Сағди, О. Хаям, Ж. Руми, Ә. Науаи, Т. Фикрет, Н. Кемел, Ғ. Тоқай сияқты сөз өнерінің саңлақтары мұраларынан нәр алып өсуіне әсер етті. Ол әкесінің арқасында Ташкент, Самарқан, Қазан, Баку, Ыстамбұл т.б. қалаларда шығатын газет-журналдарды да үзбей оқып отырған. Анадолыдан Әндіжанға арнайы жіберілген Мақсуд пен Муниф Әфендилер Чолпанға дәріс берді. Чолпан осы ұстаздарының көмегімен «Түрік Юрду», «Сервети Фунун» журналдарынан түркиялық ақын-жазушылардан Намық Кемал, Халиде Енгин, Йакуп Қадри және Рыза Тевфиктерді оқыды. Оның әдеби арнада әбден толысқан шағында жазған «Марқұм Тевфик Фикрет», «Рыза Тевфик бей» аты мақалаларынан түрік әдебиетіне қаншалықты жақын болғандығын көреміз. Сонымен қатар Чолпан аталған түрік ұстаздарынан түрік тілін меңгерген болса керек. Мұны ақынның «Өзбек қызы» секіл-

ді бірқатар өлеңдерін түрік тілінде жазғандығы растайды. Жастайынан жаңашыл көзқарастағы И. Гаспыралы, М. Бехбуди, А. Авлоний, Х. Ниязи, әсіресе, А. Фитрат шығармаларын оқып, олардың қоғамдық-саяси көзқарастарынан әсер алды.

Чолпан өзбек әдебиетіне бай да мазмұнды мұра қалдырды. Ол әдебиет есігін алғаш проза жанрымен ашқан болса да ең алдымен ақын ретінде танылды. Чолпанның әдебиеттегі қадамы 1913-1914 жылдары Әндіжанның әлеуметтік және мәдени өмірі туралы хабарлар жазудан басталды. 1914 жылы Ташкентке келгенде Мунаввар Қори Абдурашидхоновпен және Убайдулла Хожаевпен таныстығы Чолпанның ұлттық ояну қозғалысының өкілі ретінде қалыптасуының маңызды факторы болды. Чолпанның алғашқыда «Садои Туркистон» газетінде «Түркістандық бауырларымызға» өлеңі, «Надандық құрбандары», «Доктор Мухаммадёр» атты әңгімелері және «Әдебиет деген не?» атты ғылыми (1914) мақаласы жарияланып, аты таныла бастады.

Түркістан халқының экономикалық, әлеуметтік және мәдени артта қалуының себебін Ресейдің отарлық саясаты деп білген басқа да зиялылар қатарында Чолпан өз еңбектерімен халықтың мәдениеті мен білім деңгейін көтеру жолында аянбай еңбек етті. 1917 жылғы Ақпан төңкерісі түркістандық интеллигенцияның дүниетанымын өзгертті. Алғашқы өлеңдерінде 1917 жылдағы төңкеріс жалауын желбіретпек болған Чолпан кейін большевиктердің даурықпа ұранына алданғанын түсінді, өзбек жұртының «қираған елге» айналғанын көрді. Өзбектің бүкіл байлығының Ресейге кетіп жатқаны, халықтың кедейшілікке салынған жай-күйі ақынды ашындырды. Бұхара көтерілісіне арнаған «Халық» атты өлеңінде:

Барлық күшті халықтан алайық,

Құшақ жайып халық ішіне барайық,

– деп, халық жүгін бірге көтеруге бел буды. Чолпан да заманының зиялылары қатарында тәуелсіздік үшін күрестің насихат кезеңінен іс-қимыл кезеңіне өткенін түсінді. Чолпан Түркістан Автономиялық үкіметін құруға белсене қатысып, сол автономия әнұранына айналған «Ozod turk bayrami» (Еркін түркі мерекесі) өлеңін жазды. Осы кезеңде Түркістандағы көп ұлтты интеллигенцияның арасында «Тұтас Түркістан» идеясының таралуына байланысты Чолпан да Зәки Уәлидимен бірге Орынборға барып, Башқұртстан автономиялық үкіметін құруға қатысты. Олардың пікірінше, Түркістан мен Еділдегі түркі халықтары өздерінің автономды үкіметтерін құрған кезде ғана бұл үкіметтерді большевиктер мойындайтын еді.

Чолпанның «Кеше мен күндіз» (Кеча ва кундуз) атты романы заманының өзекті мәселесі болған әйел тағдырына арналған. Ол надандықтың құрбанына айналған өзбек әйелдерінің беттеріндегі қара бүркеніштің ашыла бастағанына қуанды. Осы мәселені өзек еткен «Кеше» және «Күндіз» деп аталатын екі кітаптан тұратын бұл романының бірінші бөлімі 1936 жылы аяқталып, ал екінші бөлімі аяқсыз қалды.

Романның басты кейіпкері – Раззақ сопының қызы Зебиниса есімді ару. Оның бақытсыздығы да сондай сопының отбасында дүниеге келуімен басталады. Романдағы уақыт көктемде басталып, қыстың орта белінде аяқталады. Бұл Зебинисаның жас өмірінің көктемдей бүршік жарып, қыстай ызғарға айналатынының символдық параллелизмі болатын. Жас жігіт Өлмасжонға деген балаң сезімі оянған он бес жастағы Зебиниса әкесіндей Ақбарлы деген кісіге үшінші әйел болып ұзатылады, көп ұзамай

жесір қалады. Күйеуін өлтірді деген жаламен түрмеге түседі, жеті жылға итжеккенге айдалады, ата-анасынан да айырылады. Әкесінің асығыс шешіміне қарсы шыға алмағаны үшін белгілі дәрежеде бұл трагедияға Зебинисаның өзі де кінәлі. Кім болса да өз бақыты үшін күресе білуі керек. Автор: «Өз бақыты, ар-намысы, адамдығы үшін күресе білу – адамдықтың белгісі» – дейді. Чолпан Зебиниса бейнесі арқылы ойын ашық аңғартады.

Чолпанның өлеңдерінде М. Жұмабаевпен ұқсас тұстары көрінсе, прозасында замандастары Ж. Аймауытов, М. Әуезовтермен ортақтық байқалады. «Кеше мен күндіз» романын Ж. Аймауытовтың атақты «Ақбілек» романымен салыстыруға болады.

Чолпанның бай әдеби мұрасы поэзия, проза, драма, публицистика және әдеби сын, аударма салаларын қамтиды. Ақын шығармашылығының мазмұндық сипаты көбіне отаршылдық тағдырындағы халықтың ауыр жағдайын суреттеуден көрінеді. Тіпті лирикалық өлеңдерінде де осындай тұстар байқалады. Мысалы, оның «Жапырақ» өлеңіндегі мына жолдар А. Байтұрсынұлының «Қазақ қалпы» өлеңімен үндеседі:

Қалтылдаған – шырақтан да әлсізсің

Жел қаттырақ келіп соқса, өшерсің.

Чолпан «Кісен» өлеңіндегі лирикалық кейіпкерінің кеудесіндегі кісен ізінің өшпегенін, бірақ құлдықтан құтылуға деген үмітінің күштілігін суреттейді. Ақын 1919 жылы жазған «Гөзал» (Сұлу) өлеңінде лирикалық кейіпкерінің бар болмысын баурап алған сұлудың көркін Ай, Күн, Жұлдыз, таң самалымен салыстырып, келесідей суреттейді:

Мен не үшін, оны сүйдім мен.

Ол үшін өртендім, жандым, күйдім мен,

Басымды, жанымды өртке бердім мен,

Мен сүйіп, мен сүйіп, кімді сүйдім мен?

Лирикалық кейіпкер жанын азаптаған ғашығынан безіп кете алмайды, керісінше әлемдегі әдемі атаулының бәрімен салыстырып, бәрінен де сұлу екенін жырлайды:

Мен сүйген сүйіктім – соншалық гөззәл,

Айдан да көркем ол, күннен де гөззәл...

Ақынның «Гөзәл» өлеңін Мағжан Жұмабаевтың «Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да» атты лирикасымен салыстыруға болады:

Сүй, жан сәулем, тағы да сүй, тағы да,

Жылы, тәтті у тарады қаныма.

Бұл ләззаттың бір минутын бермеймін,

Патша тағы, бүкіл дүние малына...

Өзбек ақынының қазақ ақындарымен сабақтас тұстарын қарастыратын болсақ, Мағжан мен Чолпанның өмірлік ұстанымдары, идеялары, білімдері, сезімдері, бағыттары және лирикалық-поэтикалық эстетикасы бір-біріне өте жақын екенін көреміз. Мағжан Абаймен бірге қазақ поэзиясының негізін салса, ал Чолпан – өзбектің жаңа поэзиясының негізін қалаушы. Поэзиядан басқа көп қырлы шығармашылығындағы жетістіктерімен де сабақтасады. Олар көркем аудармамен де айналысты. Мағжан И. Гете, Г. Гейне, Әбу Фирас, А.В. Кольцов, М.Ю. Лермон-

тов, А.А. Фет, И.И. Дмитриев, И.П. Мятлов, А.А. Блок өлеңдерін, А.М. Горький, В.В. Иванов, Д.Н. Мамин-Сибиряк, т.б. әңгімелерін қазақ тіліне аударса, Чолпан У. Шекспир, А.С. Пушкин, Н.В. Гоголь, И.С. Тургенев, И.Я. Франко, Л. Андреев, А.П. Чехов, А.М. Горький сияқты орыс және басқа да халық әдебиеттерінің классикалық шығармаларын өзбекшеге тәржімалады. М. Мұсаоғлы бауырлас түркі әдебиетіндегі аударма мәселесі туралы: «Батыс өркениетінің әсерімен XIX ғасырдың аяғына қарай ауызша және халықтық әдебиетке негізделген, әрі поэзиялық, әрі прозалық жаңа түркі халықтарының әдебиеті XX ғасырда барлық жанрлар мен әдеби формаларда орын алды (роман, повесть, пьеса, өлең түрлері және т.б.). Түркі жазба тілдерінен әлемнің әртүрлі тілдеріне аударылды. Өкінішке орай, XX ғасырдың 90-жылдарына дейін туыс халықтар әдебиетінің аудармасы түркі жазба тілдерімен емес, шет тілдері (орыс, ағылшын, француз т.б.) арқылы аударылды. Ал бауырлас түркі әдебиетіндегі өзара аударылу жұмыстары XX ғасырдың 90-шы жылдары қарқын алды» – деп түйіндейді (Musaoglu, 2003:18).

Екі ақын да білім беру жүйесі мен мектептерге үлкен мән берген. Мағжан 1922 жылы Орынборда арнайы «Педагогика» оқулығын жазса, Чолпан жастар мен әйелдерді білім алуға, қоғамдық өмірге араласуға үндейтін көптеген өлеңдер мен мақалалар жазды.

Мағжан мен Чолпан – ұлты мақтаныш ететін дарынды ақындар. Ақындық шеберлігі бойынша Чолпан Яхия Кемал Бейятлымен, Шекспирмен салыстырылды, Мағжан қазақтың Пушкині деп бағаланды. Шекспир ағылшын театр әдебиетінің, Яхия Кемал жаңа түрік поэзиясының, ал Пушкин орыс әдеби тілінің негізін қалаушы. Сондықтан да Мағжан мен Чолпан тек қазақ пен өзбек үшін ғана емес, бүкіл түркі әдебиеті үшін де ұлы тұлғалар қатарынан орын алды. Қалай болғанда да, олардың түрікшіл және жәдитшіл болмыстары осы теңестірудің маңызын ашады. Танымал қазақ зиялысы Хасен Оралтай Мағжаның бұл қызметін былай түсіндіреді: «Мағжан өлеңдерін, әлбетте қазақ тілінде жазды. Бірақ ол өз шығармаларында бүкіл түркі нәсіліне ортақ мәселелерді тілге тиек етті. Мағжан толық мағынасындағы түрікшіл ақын. Сондықтан Мағжан Жұмабаевты тек Түркістанға ғана қатысты мәселелер ғана емес, бүкіл түркі елінің қайғы-қасіреті толғандырды» (Оралтай, 1965: 22). Ал Б. Дәрімбет «Мағжан түрікшілдігі сол замандағы бүкіл Еуразия түрік халқындағы белең алған жаңа саяси ағымның көркемдік бейнесі еді» – дейді (Дәрімбет, 1999: 14). Р.К. Юсупов түркі және парсы тілдес халықтардың әдебиетін салыстырмалы зерттеу маңызды, саяси және экономикалық бір аймақта қатар өмір сүріп келе жатқан бұл халықтардың әдебиетінде айырмашылықтарға қарағанда ұқсастықтар көп дей келе: «Следует отметить, что идейно-тематическая направленность произведений, созданных поэтами разных периодов, при разных общественно-политических системах, нравственно-этических ситуациях состоит из дидактического, любовного, нравственного, социального, философского содержания, хотя каждая из них гораздо шире приписываемой ей идеи» – деп пайымдайды (Юсупов, 2021: 55).

Өмір сүрген уақыты мен шарттары, идеялар әлемі, білім жолдары мен қызмет салалары, дүниетанымдары ұқсас екі ақын ұлттық рухқа құрылған тарихи туындылар, сыршыл лирикалық және өткір әлеуметтік өлеңдер жазды. Олар тілді,

әдебиетті, ұлттық мәдениет пен тарихты, бостандықты, тәуелсіздікті, әйелдер мен адам құқықтарын кеңінен жырлап, эпикалық, лирикалық сезімталдықпен әлеуметтік қайғы-қасіретті қамтыды. Мағжан мен Чолпанға ортақ тақырыптарды келесідей топтастыруға болады:

1. Отан мен ұлт түсінігі;
2. Бостандық пен тәуелсіздік идеялары;
3. «Надандықпен күрес» және білім алудың маңыздылығы;
4. Тарихи және мифологиялық кейіпкерлерді аңсау.

Отан мен ұлт түсінігі туралы тарқатсақ, екі ақын өлеңдерінде отаны – Түркістан, ал ұлты – тарихта ортақ тамыры бар түрік болып сипатталады. Екі шайыр да Түркістанды ұлы Отаным деп санайды және оның ауыр жағдайына қайғырады.

Қазақ және өзбек әдебиетіндегі түрікшілдік ағымының басқа ақын-жазушылары арасында Мағжан «Түркістан», ал Чолпан «Гүзәл Түркістан» атты өлеңдерімен ерекшеленеді. Мысалы, Мағжан:

Түркістан – екі дүние есігі ғой,
Түркістан – ер түріктің бесігі ғой .
Тамаша Түркістандай жерде туған
Түріктің Тәңірі берген несібі ғой.

Ертеде Түркістанды Тұран дескен,
Тұранда ер түрігім туып-өскен.
Тұранның тағдыры бар толқымалы,
Басынан көп тамаша күндер кешкен

– деп, Отанын бала көңіл махаббат сезімімен жырлады (Жұмабай, 2003: 188). Мағжанның пайымында, Түркістан – екі әлемнің шегі, яғни Тұран. Адамзат тарихында Тұран сияқты жер жоқ, түркі сияқты халық жоқ. Мағжан ақынның осы өлеңінде Афрасияб, Шыңғыс хан, Үкітай, Жошы, Төле, Тарағай, Ақсақ Темір, Ұлықбек, Ибн Сина, Фараби т.б. тарихи кейіпкерлер жырланып, Алаш пен Тұран ұғымдары біріктірілген.

Ал өзбек шайыры Чолпан Мағжанның бұл өлеңіне жауап ретінде Түркістан мен Тұранды ұлттық рухтың тірегі етіп, отаршылдыққа қарсы күресте жұдырықтай жұмылуға үндеді:

Азаттық – байрағымыз,
Әділдік – жолдасымыз,
Түркістан – шәніміз,
Тұрандық тегіміз,
Отан біздің жанымыз,
Құрбан болсын жанымыз!

Қазақ пен өзбектің қос ақыны «Түркістан» мен «Тұран» деген асыл сөздерді естігенде, түрік халқының әрбір азаматы еңсесін көтеріп, мақтанышқа толы тарихын есіне алып, бір тамырдан жапырақ жайған бауырларын сағынатынын жырлады. Түркістан мен Тұран – тең ұғымдағы тел ана немесе екі атпен аталған Отан еді.

Өзбек ақыны Түркістанның сол кездегі отаршылдық қамытын киген күйін бауыры езіліп жырлады:

Гўзал Туркистон, сенга не бўлди?

Сахар вақтида гулларинг сўлди.

Чаманлар барбод, қушлар ҳам фарёд,

Ҳаммаси маҳзун. Бўлмас ми дил шод?

Билмам не учун қушлар учмас боқчаларингда? (Чулпон, 1991: 232).

Ақын: «үмітіміздің сөнбес шырағы – бірлігіміз, бірігейік, Түркістан, қозғал, халқым, жетер осыншама жәбірленгенің» – деп түйіндейді. Әділетсіздікке деген қарсылық әдебиетте отаршылдыққа қарсы кезеңін тудырып, қоғамда ұлт-азаттық көтеріліске ұласты. Азаттық қозғалыстарда ақындардың жігерлендіру, намыс қайрау өлеңдері батырлардың рухын көтерді.

Мағжан «Қарындасқа», «Сүйемін», «Орал тауы», «Алыстағы бауырыма», «Жер жүзінде», «Қазақ тілі», «Тез барам!», «Түркістан», «Орал», «Ақсақ Темір сөзі» т.б., Ал Чолпан «Buzulgan O'lkaga», «Agriganda», «Kuz», «Yurt Yo'li», «Yangin», «Ey Go'zal Fargana» және т.б. өлеңдерінде Отан және Түркістан, ұлт және алаш тақырыптарын жырлады.

Мағжанның «Алыстағы бауырыма» өлеңі мен Чолпанның «Туфон» өлеңі Анадолы түріктерінің азаттық күресіне арналып жазылған еді. Екі ақын да Түркияға Түркістан мен Тұранның бір бөлігі ретінде қарады. Осы өлеңдер жазылған кезде Түркия түріктері өте қиын күндерді бастан кешірді. Анадолы оккупацияланды, азаттық үшін жойқын күрес жүріп жатты. Түркияның ауыр жағдайы екі ақын өлеңінен де көрінді. Қазақтың Мағжаны:

Қамаған қалың жаудың ортасында

Көл қылып көздің жасын төккен бауырым.

Алдында ауыр қайғы жатқан бауырым,

Өмірі жапа шеккен жаттан бауырым.

Түксиген жүрегі тас жауыз жандар,

Тірідей терің тонап жатқан бауырым.

– деп, ағайынның ауыр күйіне күйзелісін білдірсе, өзбектің Чолпаны:

Bilamas kim siz yoksullar so'ng chaqda

Shunday yoman dushmanlarning golida

Mengu esir, mengu tutkun bo'lishni

İstamasdan qolga yorag' aldingiz...

Ot içida shuning uchun o'lishni

Ortiq ko'rib jonni qonga, o'qqa, o'tka soldingiz

Faqat bu kun totli bir o'ch oldingiz...

Аудармасы:

Кім білмейді жоқтық күйін кештің соң шақта

Сондай зұлым жаулардың хәлінен (кесірінен)

Бітпес бұғау, мәңгі тұтқан болуды

Қабыл етпей қолға қару алдыңыз ...

Ат үстінде сондықтан да өлуді

Артық көріп жанды отқа, оққа салдыңыз

Бірақ бұл күн тәтті кекті алдыңыз ...

– деп, соғыстың жан төзгісіз азаптарын кешіп жатқан бауыр халыққа жанашырлық жырын арнады. Түркістанның қос ақыны Мағжан мен Чолпанның аталған өлеңдері үлкен мәнге ие. Олар түрік туысқанын өмір мен өлім соғысында қайраттандырып, тілеуқорлық танытады. Екі ақын да өлеңдерінің соңын үлкен үмітпен аяқтап, атар таңның жақын екенін жазды. Мысалы, Чолпан:

Ey istiqlol, ey Saqarya, ey İno'nu erlari

Yur, mazlumlar tufonining o'ch olguvchi sellari (Чолпон, 1991: 328-330).

Аудармасы: «Әй, Инөнү, әй, Сакария, әй, батыр ерлері, ұлттық теңдік алынғанға дейін тоқтама, тек алға!» – деп жазды.

Түрікшілдер мен жәдитшілдер бостандық пен тәуелсіздік идеясына көп мән берген, Мағжан мен Чолпан поэзиясында бостандық пен тәуелсіздік идеялары да үндесіп жатады. Өйткені ұлт интеллигенциясы Түркістанның артта қалу себебі мен құлдыққа түскен тағдырын надандықтан деп білді. Мағжан мен Чолпанның поэзиясында бостандық пен тәуелсіздік идеяларын өзек еткен көптеген өлеңдер кездеседі. Мағжанның 1929 – 1935 жылдар аралығында алты жыл түрмеде отырғаны белгілі. Сол себепті оның бостандық туралы өлеңдерін өзіне де, халқына да тиесілі деп қарастырамыз. Чолпан да, Мағжан да өлеңдерінде тәмсілдеуді, кейіптеуді қолданды. Мысалы, Мағжанның «Жауға түскен жанға, «Оқ жетпестің қиясында», «Алыстағы бауырыма», «Тілегім», «Өткен күн», «Сағындым», «Жел», «... ға», «Тұранның бір бағында», «Тұтқын», «Анама», «Айда атыңды, Сәрсембай», «М.Д. абақтыдан шыққанда», «Жауынгердің жыры», «Мен кім?», «Бостандық» т.б. өлеңдерінде бұл тақырып асқан шеберлікпен жырланды. «Тілегім» өлеңінде:

Көрмейін рахат, жанайын,

Жалын болсын маңайым.

Күйейін, азап шегейін,

Ащы, ыстық жас төгейін.

Көрмейін ерік, тұтқын боп,

Абақтыда жұтып от,

Өтсін өмірім зарменен

– деп, кейін келесідей жалғастырады:

Іште толған қалың дерт,

Жүректегі жалынды от

Зарлатар мені сол уақыт.

Елестеген ерікті,

Ұшқыр жанға серікті

Жырлармын мен жан атып.

Мағжан ақын аталмыш өлеңінің соңында: «жансам мен жанайын өз өлеңіммен, қалайда жұртымды оятам, ендеше несіне жасымды төгем» – деп қорытындылайды. Ал өзбек шайыры Чолпан «Кунгил» атты өлеңінде еркіндікке деген құштарлықты былай жырлады:

Ko'ngil sen munchalar nega
Kishanlar birla do'stlashding?
Ne faryoding, ne doding bor
Nechun muncha sustlashding?..

Аудармасы:

Көңіл, сен мұнша неге
Кісендермен достастың?
...Сөгіс ділді ауыртпас,
Надандық мәңгі кетпей ме?
Кісендер паршаланбай ма?
Қылыштар енді сынбай ма?
Осы сұрақтарға жауап іздеген ақын өлеңін үмітпен түйіндейді:
Tiriksan, o'lmagansan
Sen da odam, sen da insonsan
Kishan keyma, bo'yin egma
Ki sen ham hur tu'gulgansan (Чулпон, 1991: 444).

Аудармасы:

Тірісің, өлмегенсің
Сен де адам, пендесің.
Кісенді шеш, көтер басты
Азат болып туылғансың !

Түркістанның қос ұлы шайырының еркіндікке ұмтылған өмірлері қаншалықты ұқсас болса, поэзиясындағы көтерген тақырыптары да соншалықты үндесіп жатады.

«Надандықпен күрес» және білім алудың маңыздылығы туралы қадау-қадау ойларды Мағжаннан да, Чолпаннан да оқи аламыз. Олар білім беру мәселесіне де көп мән берді. Қиындықтың көпшілігі құлдық пен надандықтан деп білді. Сондықтан да түркістандық зиялылардың табандылығымен «усул-и-Жадид» мектептері ашылды. Мағжан мен Чолпан да бұл мәселеге көп көңіл бөлді. Бұл Мағжанның «Педагогика» оқулығын жазуынан да көрінеді. Сондай-ақ ақынның «Оқу-білім – ер жаны, Жараспас ерге құр жаны» деген жолдарының қанатты сөзге айналғаны да ойымызды растайды. Мағжан ақын «Күз» өлеңінде надандықты сынап, келесідей жырлады:

Білімнен ат-тонымен қашқан қазақ
Сайлауға таласуға қандай ұста.
Баласын оқытумен жоқ жұмысы,
Ел бұзу, малын шашу – барлық ісі...
...Басқа жұрт балалары оқу қуған,
Біліммен өз жұртының бетін жуған...
...Қор болдық, өнер қумай, қайран елім!
Күш кетіп, талай жаннан көрдік керім...

Ақынның пайымынша, құлдықтың, бақытсыздық пен қараңғылықтың себебі білімсіздікте жатыр.

Чолпанның тұңғыш әңгімесі «Қурбони жахолоат» (Надандық құрбаны) деп аталды. Әңгіме Ешмұрат есімді оқымысты жігіттің қайғылы тағдырына құрылған. Оның

төңірегіндегі барлық адамдар надан, тіпті газет оқығаны үшін жазықты болатын еді. Үйіне қонақ болып келген досы Момынжан әкесінің сағатын ұрлап кетеді. Сол үшін таяқ жеген Ешмұрат бір айдан астам төсек тартып жатып қалады. Сауыққан соң да осы сияқты бір мыңбасының сағаты жоғалып, жаласы Ешмұратқа жабылады. Мұндай қорлыққа шыдай алмай Ешмұрат өзін атып өлтіреді. Әңгіме соңында нағыз ұры анықталады, бірақ бәрі кеш болатын. Бұл – Түркістанның кез келген ауылында кездесетін қарапайым оқиғалардың бірі еді. Мұны жазушы қоғам індеті ретінде ашып көрсетіп, тереңдеп бара жатқан надандыққа бей-жай қарамауға шақырды.

Мағжанда, Чолпан да әйелдердің білім алып, әлеуметтік өмірге араласуын жақтады. Мағжанның бұл туралы ойлары тікелей немесе жанама түрде әйелдерге, қыздарға арналған «Сәуле», «Гүлсім Ханымға», «Гүлсімге», «Хор сыйпатты қарындас», «Екі бетің», «Сұлу қыз», «Ғазизаға», «Қайғылы сұлуға», «Зарлы сұлу», «Жәмилә», «Жас келін», «Тілегім» (Қыздың зары), «Әйел», «Қарындасқа», «Сүйемін» т.б. өлеңдерінде көрініс тапқан. Біз, сондай-ақ, Чолпанның осы тақырыптағы кейбір өлеңдеріне назар аудардық. Ол күн ретінде үйіне қамалған әйелдер үшін *asira* – күң, *tutkun* – тұтқын, *qafas* – қапас, *to'rt devor* – төрт қабырға, *go'r* – көр-мазар, *siyoh parda* – қара перде эпитеттерін қолданды. Өзбек шайырының мұндай теңеулері қыздардың да білім алып, толыққанды адам қатарына қасылуына шақырған «O'zbek Qizi Uchun» (Өзбек қызы үшін), «Sharq Qizi» (Шығыс қызы), «Men va Boshqalar» (Мен және басқалар), «Navruz Kunida» (Наурыз күнінде), «Kertar» (Көгершін), «Sharaflik Xizmat» (Абыройлы қызмет), «Qiz Qo'shigi» (Қыз өлеңі), «Paranji» (Паранжа-бүркеніш), «Kelinchak» (Келіншек), «Erkin Singilga» (Еркін қарындасқа) т.б. өлеңдері мысал болады.

Мағжан мен Чолпанның тарихи және мифологиялық кейіпкерлерді аңсау мотивіндегі шығармалары да сарындас болып келеді. Олар өздерінің шығармаларында көптеген тарихи және мифологиялық түрік батырларын сомдады. Қос ақын өз заманындағы ауыр жағдайдан құтылудың моральдық күші ретінде тарихтың алтын ғасырларын сағынды. Мұндай сағыныш Мағжанның «Түркістан», «Орал», «Орал тауы», «От», «Ақсақ Темір сөзі» т.б. өлеңдерінде түрікке ортақ Әмір Темір, Абылай хан, Уәлихан, Қойлыбай, Ақназар, Қасым хан, Афрасьяб, Шыңғыс хан, Шағатай, Үгедей, Субитай, Ұлық-Бек, Ибн Сина, Фараби, Атилла, Баламир т.б. тарихи да эпсаналық кейіпкерлерді тірілткендей болады. Чолпан өлеңдерінде Клеопатра, Фейзулла Сожид, Махмуд Қожа Бахбудий, Рахматулла Сұлтанов, Кептер (Самирамис), Р. Тагор, Анвар сияқты т.б. тарихи және мифологиялық тұлғалардың бірі арнайы суреттелсе, кейбірінің аты аталды.

Мағжан мен Чолпанның өлеңдерінен күрескерлік рух, түрікшілдік сарын есіп тұрады. А. Жалмырза: «XX ғасыр, шындығында, бұл – Ресейдің отаршылдығына қарсы туған түркі халықтарының азатшыл әдебиеті болып түрленді» – дейді (Жалмырза, 2013: 12). Азатшыл әдебиеттегі біріктіруші түрік тіліне деген түрлі көзқарастар сараланып, «ортақ түркі тілі» мәселелері қамтылған. Қазақ және өзбек әдебиетіндегі түрікшілдік, жәдитшілдік ағымдарын әдеби байланыс факторы ретінде көрсететін ғылыми зерттеулердің нәтижелері осы кезеңде түркі әлемінің ортақ тілі, отаршылдыққа қарсы тақырыптарға байланысты мәселелер екі туыс әдебиет арасындағы байланыс кеңістігінің ауқымдылығын, сондай-ақ жалғастығын көрсетеді

(Мамаев, 2019: 265-266). Біздіңше, Мағжан мен Чолпанның және қазақ пен өзбек әдебиетінің басқа да өкілдері шығармашылығында түрікшілдік сарынның көрініс табуы отаршылдыққа қарсы бірігуге деген тілектен туса керек. Сондықтан да қазақ және өзбек әдеби байланысы ортақ тақырыптармен, өзара аудармалармен әлі де жалғасын табуда.

Қорытынды. Мағжан мен Чолпан қазақ пен өзбек халқын отаршылдықтан қалай құтқаруға болады, надандық шыңырауынан қалай шыға аламыз деген сұрақтарға жауап іздеді. Қазақ-өзбек әдебиетіндегі түрікшілдік ағымы түркі идеалын насихаттау сипатында дамыды. Жәдитшіл идеяларымен жетілген Мағжан Жұмабаев мен Абдұлхамид Чолпанның өмір сүрген кезеңдері, ойлары, сезімдері, әдеби тақырыптары өзара үндеседі. Олардың өмірлік ұстанымдары, идеялары, бағыттары және лирикалық, поэтикалық эстетикасы бір-біріне өте жақын. Мағжан мен Чолпанның шығармашылығы Отан мен ұлт түсінігі, бостандық пен тәуелсіздік идеялары, «надандықпен күрес» және білім алудың маңыздылығы тақырыптары, тарихи және мифологиялық кейіпкерлерді аңсау мотивтері де үндесіп келеді.

Бейсенұлы Ж.¹, Шаймерденова К.Қ.², Мамаева Г.Б.³

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева

Нур-Султан, Қазақстан

E-mail: zhakypbeisenuly@gmail.com, kulash.sh07@gmail.com, gulnar.mamaeva@mail.ru

ORCID: 0000-0003-4999-2090, 0000-0002-6583-9726, 0000-0003-3405-6718

Общие направления в творчестве Магжана и Чолпана

Аннотация. Отчетливо наблюдаемая тенденция тюркских народов к взаимной интеграции детерминирует трансформационные изменения в их духовной сфере. В условиях современного глобализирующегося мира очевидно, что в контексте сотрудничества отечественной словесности с национальными литературами других стран особое место занимает взаимосвязь с узбекской литературой, родственной и близкой территориально. Назрела необходимость проведения специального исследования казахско-узбекских литературных связей, у которых, безусловно, имеются общие корни. При сравнительном изучении общего литературного наследия казахского и узбекского народов, их генезиса и типологии остается ряд проблем, требующих внимательного и объективного изучения.

Актуальность данной темы состоит и в том, что региональные литературные связи Центральной Азии, имеющие большое значение для истории национальной литературы, по-прежнему носят эпизодический характер. В данной статье рассматриваются вопросы сопоставимости и самобытности произведений казахской литературы, написанных под влиянием узбекской классической литературы, произведений узбекской литературы с общими темами под влиянием казахского джадидизма, взаимного литературного перевода двух литератур, дружеских отношений между поэтами и писателями. Самый плодотворный период казахстанско-узбекских литературных отношений приходится на конец XIX-го и начало XX веков. В статье рассматриваются общие тренды и направления в творчестве Магжана и Чолпана.

Ключевые слова: казахская литература, узбекская литература, литературные связи, антиколониальная литература, тюркизм.

Beisenuly Zh.¹, Shaimerdenova K.K.², Mamaeva G.B.³

L.N. Gumilyov Eurasian National University

Nur-Sultan, Kazakhstan

E-mail: zhakypbeisenuly@gmail.com, kulash.sh07@gmail.com, gulnar.mamaeva@mail.ru

ORCID: 0000-0003-4999-2090, 0000-0002-6583-9726, 0000-0003-3405-6718

Common trends in creative activities of Magzhana and Cholpon

Abstract. The clearly observed tendency of the Turkic peoples towards mutual integration determines transformational changes in their spiritual sphere. In the conditions of the modern globalizing world, it is obvious that in the context of cooperation of domestic literature with the national literatures of other countries, a special place is occupied by the relationship with Uzbek literature, related and close geographically. There is a need for a special study of the Kazakh-Uzbek literary ties, which, of course, have common roots. In a comparative study of the common literary heritage of the Kazakh and Uzbek peoples, their genesis and typology, a number of problems remain that require careful and objective study.

The relevance of this topic lies in the fact that the regional literary ties of Central Asia, which are of great importance for the history of national literature, are still episodic. This article discusses the issues of comparability and originality of works of Kazakh literature written under the influence of Uzbek classical literature, works of Uzbek literature with common themes influenced by Kazakh Jadidism, mutual literary translation of two literatures, friendly relations between poets and writers. The most fruitful period of Kazakh-Uzbek literary relations falls on the end of the 19th and the beginning of the 20th centuries. The article discusses the general trends and directions in the work of Maghzan and Cholpan.

Keywords: Kazakh literature, Uzbek literature, literary relations, anti-colonial literature, Turkism.

Информация об авторах:

Бейсеулы Ж., докторант по специальности литературоведение Евразийского национально-го университета имени Л.Н. Гумилева. Нур-Султан, Казахстан. E-mail: zhakypbeisenuly@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4999-2090.

Шаймерденова К.К., старший преподаватель Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Нур-Султан, Казахстан. E-mail: kulash.sh07@gmail.com ORCID: 0000-0003-3405-6718.

Мамаева Г.Б., к.ф.н., ассоциированный профессор Евразийского национального университета имени Л.Н. Гумилева. Нур-Султан, Казахстан. E-mail: gulnar.mamaeva@mail.ru ORCID: 0000-0003-3405-6718.

Әдебиеттер:

Дәрімбет Б. Мағжанның түрікшілдігі. // Жас Түркістан, 1999. – № 1. (Қаз.)

Жалмырза А.А. Отаршылдыққа қарсы Түркістан әдебиеті. Монография. – Астана: ЕҰУ, 2013. – 202 б. ISBN: 978-601-7429-22-5 (Қаз.)

Жұмабаев М. Шығармалары. – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 б. ISBN: 5-605-00814-5. (Қаз.)

Жұмабай М. Үш томдық шығармалар жинағы. – Алматы: Жазушы, 2003. – 3 т. – 232 б. ISBN: 5-7404-0155-0 (Қаз.)

Қазақстан. Ұлттық энциклопедия. / Бас редактор Ә. Нысанбаев. – Алматы: «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998. – 412 б. ISBN: 5898001239 (Қаз.)

Мамаев Ж.Б. Қазақ және өзбек әдеби байланысы: фольклордан қазіргі заманға дейін. // – Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің хабаршысы, 4/2019. – 261-267 бб. ISBN: 1608-2206. (Қаз.)

Musaoglu M. Türkçede Çeviri ve Aktarma. – Bilig, Kış, 2003. – Sayı 24: 1-22. ISSN: 13010549 (Түрік.)

Оралтай Х. Ұлы түрікші Мағжан Жұмабайұлы. – Измир, 1965. – 120 б. ISBN: 5-7404-0155-0 (Қаз.)

Özbay N. Mağsan Cumabayulı ve Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan'ın Cedidcilik Ortak Temaları. // Turk Yurdu. Temmuz, 2011. – Sayı 287. ISBN: 1300-2333 (Түрік.)

Чулпон. Яна олдим созимни (құраст.: Н. Каримов, Ш. Турдиев). – Тошкент: Ф. Ғулом номидаги Адабиет ва санъат нашриети. 1991. – 574 б. ISBN: 5-635-00840-2 (Өзбек.)

Юсупов Р.К. Средневековая Персидская и Тюркская литература в контексте Исламского возрождения. // – «Керуен» ғылыми журналы, 2021. 3(72): – 47-56. ISSN: 2078-8134 (Орыс.)

Литература:

- Даримбет Б. Тюркизм Мағжана. // Жас Түркістан, 1999. – № 1. (Каз.)
- Жалмырза А.А. Антиколониальная Туркестанская литература. Монография. – Астана: ЕНУ, 2013. – 202 с. ISBN: 978-601-7429-22-5 (Каз.)
- Жумабаев М. Сочинения. – Алматы: Жазушы, 1989. – 448 с. ISBN: 5-605-00814-5. (Каз.)
- Жумабай М. Собрание сочинений в трех томах. – Алматы: Жазушы, 2003. – 3 т. – 232 с. ISBN: 5-7404-0155-0 (Каз.)
- Казахстан. Национальная энциклопедия. / Главный редактор А. Нысанбаев. – Алматы: «Казахская энциклопедия» Главный редактор, 1998. – 412 с. ISBN: 5898001239 (Каз.)
- Мамаев Ж.Б. Казахские и узбекские литературные связи: от фольклора до современности. //– Вестник Кокшетауского государственного университета имени Ш. Уалиханова, 4/2019. – 261-267 . ISBN: 1608-2206 (Каз.)
- Musaoglu M. Türkçede Çeviri ve Aktarma. – Bilig, Kış, 2003. – Sayı 24: 1-22. ISSN: 13010549 (Турец.)
- Оралтай Х. Великий турок Мағжан Жумабайұлы. – Измир, 1965. – 120 с. ISBN: 5-7404-0155-0 (Каз.)
- Özbay H. Mağcan Cumabayulı ve Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan'ın Ceditcilik Ortak Temaları. // Turk Yurdu. Temmuz, 2011. – Sayı 287. ISBN: 1300-2333 (Турец.)
- Чулпон. Яна олдим созимни (составители: Н. Каримов, Ш. Турдиев). – Тошкент: Ф. Гулом номидаги Адабиет ва санъат нашриети. 1991. – 574 с. ISBN: 5-635-00840-2 (Узбек.)
- Юсупов Р.К. Средневековая Персидская и Тюркская литература в контексте Исламского возрождения. // Научный журнал «Керуен», 2021. 3(72): – 47-56. ISSN: 2078-8134 (Рус.)

References:

- Därimbet B. Mağzhanniñ türkshildigi (1999). [Turkism of Magzhan] // Zhas Türkistan, – № 1. (in Kaz.)
- Zhalmyrza A.A. (2013). Otashlydyqqa qarsy Türkistan ädebieti. [Anti-colonial Turkestan literature] Monografiya. – Astana: EUU, – 202 b ISBN: 978-601-7429-22-5 in Kaz
- Zhumabaev M. (1989). Shyğarmalary. [Compositions] – Almaty: Zhazushy, – 448 b. ISBN: 5-605-00814-5 (in Kaz.)
- Zhumabaj M. (2003). Üsh tomdyq shyğarmalar zhinağy. [Collected works in three volumes] – Almaty: Zhazushy, – 3 t. – 232 b. ISBN: 5-605-00814-5 (in Kaz.)
- Qazaqstan. (1998). Ulttıq jencklopediya. [National Encyclopedia] / Bas redaktor A. Nisanbaev – Almatı «Qazaq jencklopediyası» Bas redakciyası, – 412 b. ISBN: 5898001239 (in Kaz.)
- Mamaev Zh.B. (2019). Qazaq zhäne özbek ädebi bajlanysy: folkloran qazirgi zamañğa deyin. [Kazakh and Uzbek literary connections: from folklore to the present] // – Sh.Ualihanov atyndağy Kökshetau memlekettik universitetinin Habarshysy, 4/. – 261-267 bb. ISBN: 1608-2206 (in Kaz.)
- Musaoglu M. (2003). Türkçede Çeviri ve Aktarma. [Turkish translation and translation] – Bilig, Kış, – Sayı 24: 1-22. ISSN: 13010549 (in Turk.)
- Oraltaj H. Uly türkshi Mağzhan Jumabayuly. [Great Turk Magzhan Zhumabayuly] – Izmir, 1965. – 120 b. ISBN: 5-7404-0155-0 (in Kaz.)
- Özbay H. (2011). Mağcan Cumabayulı ve Abdülhamid Süleymanoğlu Çolpan'ın Ceditcilik Ortak Temaları. [Common themes of modernism by Magzhan Jumabayuly and Abdulhamid Suleymanoglu Cholpan] // Turk Yurdu. Temmuz, – Sayı 287. ISBN: 1300-2333 (in Turk.)
- Chulpon. Jana oldim sozimni. (1991). [I regained my composure] (qurast.: N.Karimov, Sh.Turdiev) – Toshkent: Ğ. Ğulom nomidagi Adabiet va sanat nashrieti, – 574 b. ISBN: 5-635-00840-2 (in Uzbek.)
- Jusupov R.K. (2021). Srednevekovaja Persidskaja i Tjurkskaja literatura v kontekste Islamskogo vozrozhdenija. [Medieval Persian and Turkic Literature in the Context of the Islamic Renaissance] // «Keruen» gylymi zhurnaly, 3(72): – 47-56. ISSN: 2078-8134 (in Russ.)